

Тема 1 (лекція 1)

Теоретичні засади фінансування тероризму та збройних конфліктів

План

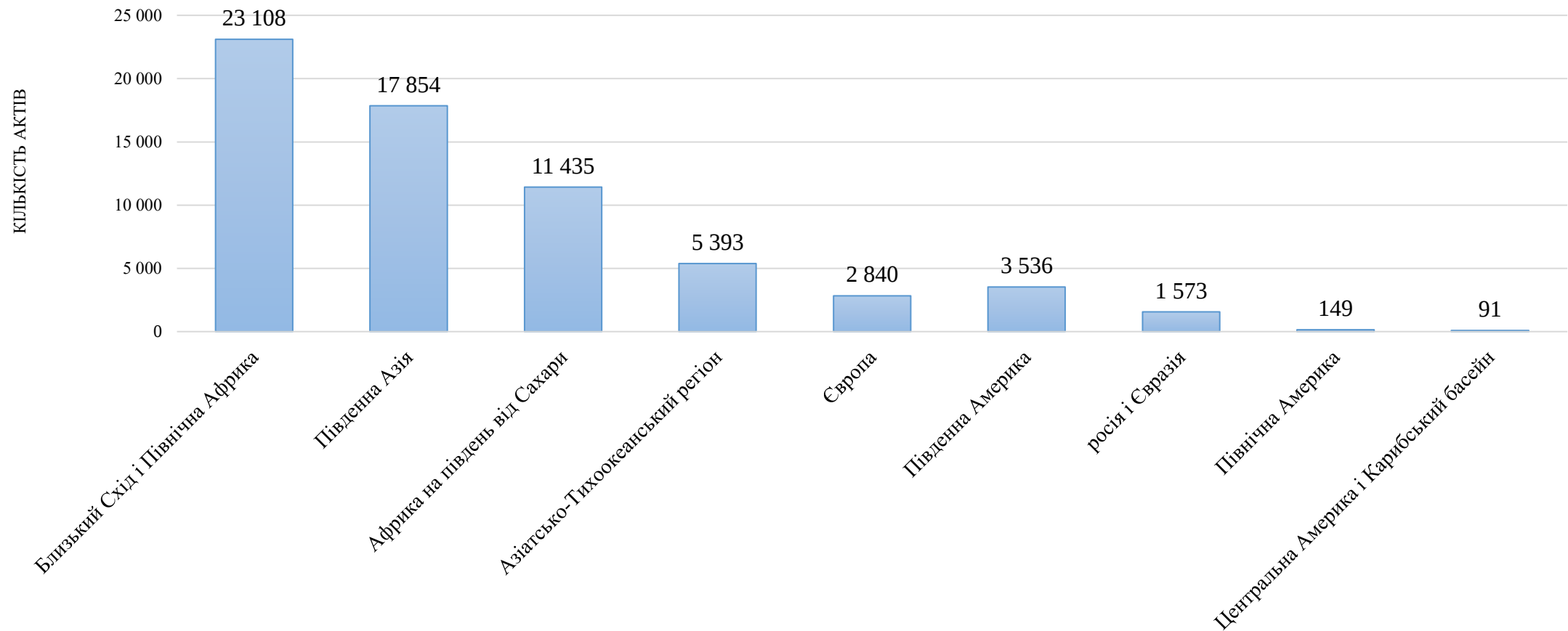
1. Поняття тероризму та збройного конфлікту
2. Визначення поняття «фінансування тероризму»
3. Джерела та канали фінансування терористичної діяльності та збройних конфліктів
4. Наслідки фінансування тероризму

Поняття та сутність тероризму

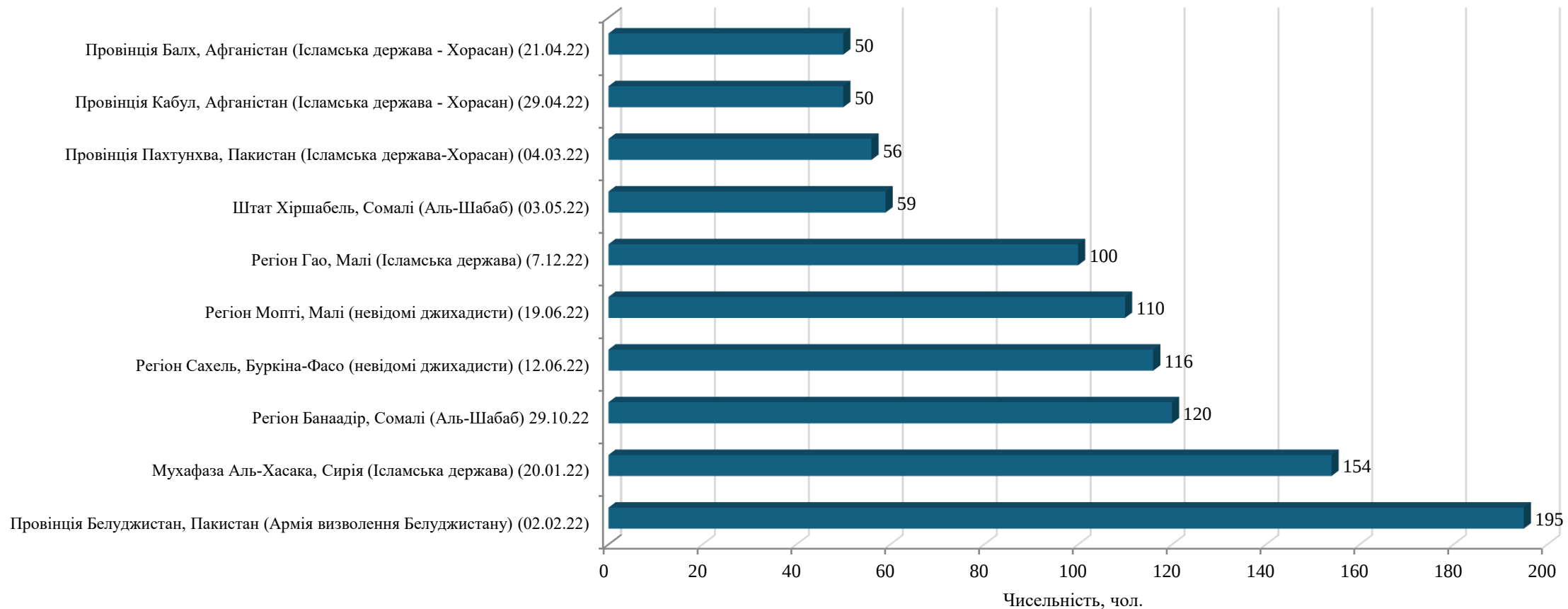
- **Тероризм** характеризується як насильницька злочинна діяльність, вчинена окремими особами та/або групами з метою примусу уряду чи його громадян до досягнення певних політичних чи соціальних цілей.

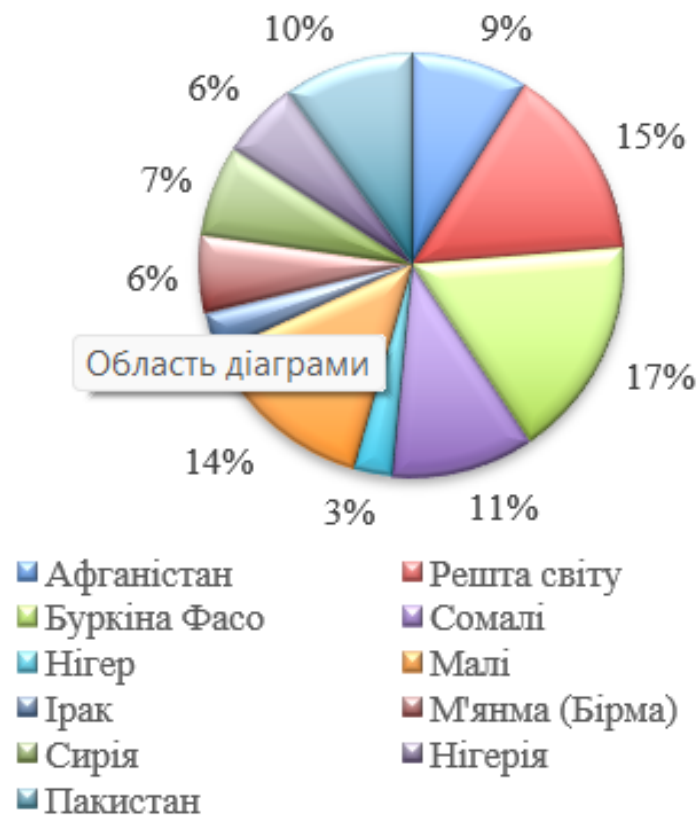
Кількість терористичних актів у світі за регіонами за 2007-2022 рр.

Найбільші теракти 2022 року за кількістю загиблих

Країни з найбільшою часткою смертей від тероризму та значення їх GTI у 2022 році

Глобальний індекс тероризму 2023

RANK	COUNTRY	SCORE	RANK CHANGE
1	 Burkina Faso	8.571	↑ 1
2	 Israel	8.143	↑ 24
3	 Mali	7.998	↑ 1
4	 Pakistan	7.916	↑ 3
5	 Syria	7.890	↔
6	 Afghanistan	7.825	↓ 5
7	 Somalia	7.814	↓ 4
8	 Nigeria	7.575	↔
9	 Myanmar	7.536	↔
10	 Niger	7.274	↔
11	 Iraq	7.078	↓ 5
12	 Cameroon	6.98	↓ 1
13	 Democratic Republic of the Congo	6.514	↑ 1
14	 India	6.324	↓ 1
15	 Mozambique	6.267	↓ 3
16	 Colombia	6.188	↓ 1
17	 Chile	5.679	↓ 1
18	 Kenya	5.616	↑ 1
19	 Philippines	5.383	↓ 1
20	 Egypt	5.221	↓ 3
21	 Chad	4.987	↓ 1
22	 Palestine	4.966	↑ 6
23	 Yemen	4.951	↓ 1
24	 Benin	4.898	↑ 3
25	 Togo	4.67	↑ 5
26	 Iran	4.464	↓ 1
27	 Uganda	4.377	↑ 22

RANK	COUNTRY	SCORE	RANK CHANGE
28	 Thailand	4.219	↓ 5
29	 Türkiye	4.168	↓ 8
30	 United States of America	4.141	↓ 1
31	 Indonesia	3.993	↓ 7
32	 Bangladesh	3.317	↑ 14
33	 Sri Lanka	3.072	↓ 2
34	 Greece	3.028	↓ 1
35	 Russia	3.016	↑ 8
36	 Tunisia	2.914	↑ 4
37	 Germany	2.782	↓ 2
38	 France	2.647	↓ 4
39	 Libya	2.469	↓ 7
40	 Burundi	2.434	↓ 4
41	 United Kingdom	2.373	↑ 3
42	 Tanzania	2.267	↓ 3
43	 Angola	2.254	↑ 48
44	 Algeria	2.197	↓ 6
45	 Nepal	2.163	↓ 8
46	 Côte d'Ivoire	2.06	↓ 5
47	 Peru	2.045	↓ 6
48	 Djibouti	2.035	↓ 3
49	 Brazil	1.988	↓ 2
50	 New Zealand	1.947	↓ 2
51	 Belgium	1.904	↑ 11
52	 Canada	1.753	↑ 4
53	 Norway	1.747	↓ 3
54	 Ukraine	1.686	↑ 20

RANK	COUNTRY	SCORE	RANK CHANGE
55	 Spain	1.669	↑ 5
56	 Lebanon	1.562	↓ 5
57	 Australia	1.475	↓ 2
58	 Italy	1.447	↓ 4
59	 Central African Republic	1.445	↓ 2
60	 Saudi Arabia	1.366	↑ 5
61	 Argentina	1.274	↓ 3
62	 Ethiopia	1.272	↓ 3
63	 Kosovo	1.218	↑ 28
64	 Japan	1.189	↔
65	 Venezuela	1.174	↓ 13
66	 Slovakia	1.092	↓ 5
67	 Mexico	1.04	↑ 1
68	 Austria	0.953	↓ 5
69	 Tajikistan	0.871	↓ 16
70	 Sweden	0.735	↓ 4
71	 Switzerland	0.627	↓ 4
72	 Cyprus	0.616	↑ 3
73	 China	0.582	↑ 21
74	 Netherlands	0.577	↓ 4
75	 Jordan	0.455	↓ 4
=76	 Armenia	0.423	↑ 18
=76	 Uzbekistan	0.423	↓ 4
78	 Paraguay	0.241	↓ 5
=79	 United Arab Emirates	0.233	↓ 2
=79	 Iceland	0.233	↓ 2
81	 Malaysia	0.192	↓ 5

Глобальний індекс тероризму 2025

RANK	COUNTRY	SCORE	RANK CHANGE
1	 Burkina Faso	8.581	↔
2	 Pakistan	8.374	↑ 2
3	 Syria	8.006	↑ 2
4	 Mali	7.907	↓ 1
5	 Niger	7.776	↑ 5
6	 Nigeria	7.658	↑ 2
7	 Somalia	7.614	↔
8	 Israel	7.463	↓ 6
9	 Afghanistan	7.262	↓ 3
10	 Cameroon	6.944	↑ 2
11	 Myanmar	6.929	↓ 2
12	 Democratic Republic of the Congo	6.768	↑ 1
13	 Iraq	6.582	↓ 2
14	 India	6.411	↔
15	 Colombia	6.381	↑ 1
16	 Russia	6.267	↑ 21
17	 Mozambique	6.261	↓ 2
18	 Iran	6.056	↑ 7
19	 Kenya	5.366	↓ 1
20	 Philippines	5.166	↓ 1
21	 Chile	5.162	↓ 4
22	 Yemen	5.08	↑ 1
23	 Chad	5.032	↓ 2
24	 Togo	5.004	↑ 2
25	 Palestine	4.93	↓ 4
26	 Benin	4.802	↓ 2
27	 Germany	4.748	↑ 13

RANK	COUNTRY	SCORE	RANK CHANGE
28	 Thailand	4.63	↑ 1
29	 Egypt	4.416	↓ 9
30	 Indonesia	4.17	↓ 2
31	 Burundi	4.043	↑ 1
32	 Turkiye	3.968	↓ 2
33	 Uganda	3.702	↓ 6
34	 United States of America	3.517	↓ 3
35	 Bangladesh	3.03	↓ 1
36	 Greece	2.928	↓ 1
37	 Oman	2.927	↑ 57
38	 Jordan	2.913	↑ 40
39	 Czechia	2.906	↓ 6
40	 France	2.712	↓ 2
41	 United Kingdom	2.639	↑ 2
42	 Algeria	2.415	↑ 4
43	 Tunisia	2.184	↓ 4
44	 Peru	2.062	↓ 3
45	 Ukraine	2.003	↑ 12
46	 Australia	1.973	↑ 13
47	 Poland	1.962	↑ 33
48	 Canada	1.87	↑ 5
49	 China	1.863	↑ 27
50	 Sweden	1.842	↑ 22
51	 Angola	1.657	↓ 6
52	 Malaysia	1.626	↑ 35
53	 Libya	1.612	↓ 11
54	 Senegal	1.578	↓ 7

RANK	COUNTRY	SCORE	RANK CHANGE
55	 Tanzania	1.573	↓ 11
56	 Ecuador	1.55	↑ 33
57	 Djibouti	1.461	↓ 7
58	 Cote d' Ivoire	1.454	↓ 9
59	 Brazil	1.43	↓ 8
60	 Netherlands	1.402	↑ 17
61	 Belgium	1.347	↓ 7
62	 Switzerland	1.265	↑ 12
63	 Spain	1.256	↓ 8
64	 Lebanon	1.237	↓ 6
65	 Bosnia and Herzegovina	1.218	↑ 29
66	 Norway	1.198	↓ 10
67	 United Arab Emirates	1.178	↑ 18
68	 Nepal	1.113	↓ 20
69	 Slovakia	1.023	↓ 1
70	 Tajikistan	0.999	↑ 1
71	 Central African Republic	0.957	↓ 10
72	 Finland	0.949	↑ 22
72	 Japan	0.949	↓ 6
74	 Italy	0.929	↓ 14
75	 Saudi Arabia	0.845	↓ 13
76	 Argentina	0.801	↓ 13
77	 Ethiopia	0.787	↓ 13
78	 Kosovo	0.782	↓ 13
79	 Armenia	0.72	↓ 6
79	 Denmark	0.72	↑ 15

- Тероризм у ХХІ столітті виявляється у протиправних діях, зокрема: викрадення та захоплення засобів зв'язку разом із пасажирами в якості заручників, акти економічної диверсії, крадіжки зі зломом, напади, вимоги викупу, вбивства представників влади, осіб, які підлягають міжнародному захисту, викрадення та утримання в якості заручників осіб, які прибули з інших країн, ніж зона тероризму, використання автоматичної зброї, ракет і вибухових речовин у громадських місцях

Класифікація тероризму

Ознака	Вид	Характеристика	Обґрунтування
Обсяги фінансування	Масштабний	Проведення значних за обсягом терактів, що вимагає великих обсягів фінансування	Існує більша ймовірність виявлення великих обсягів фінансування навіть за умови дроблення сум. Визначені види враховуються при обґрунтуванні доцільності вживання заходів протидії фінансуванню тероризму
	Низько-бюджетний	Охоплює теракти, підготовлені окремими особами на незначні суми	
Засоби та методи здійснення	Класичний	Класична зброя використовується для знищення ресурсів та людей у фізичному сенсі	Спостерігається певний взаємозв'язок між засобами і методами здійснення тероризму та джерелами його фінансування
	Технотероризм	Використання класичної зброї для руйнування інфраструктури та заподіяння шкоди в кіберпросторі	
	Кібертероризм	Використання цифрових та кіберінструментів для знищення та модифікації даних у кіберпросторі	
	Інформаційний	Використання різноманітних методів і засобів інформаційного впливу	
Масштаби розповсюдження	Внутрішньо-державний	Виникає в процесі внутрішньополітичного протистояння	Виділені види дозволяють ідентифікувати канали фінансування тероризму за територіальною ознакою та визначають напрями міжнародної співпраці
	Міжнародний	Передбачає скоординоване та систематичне застосування насилля в міжнародних масштабах	
Територіальний етап реалізації	Тероризм, що фінансуються, готується та здійснюється на одній території		Враховуються при визначенні поєднання заходів визначені протидії фінансуванню тероризму
	Тероризм, етапи якого здійснюються на різних територіях		

Причини тероризму

Психологічні

- Здійснення терористичного акту може бути спричинене особистими мотивами терориста, враховуючи його психологічний стан (ненависть, прагнення до влади тощо)

Ідеологічні

- Наразі є багато терористичних угруповань, мотивованих ідеологією, яка охоплює релігійні та політичні погляди

Стратегічні

- У випадках неможливості людей привернути увагу уряду країни до проблем, свого стану, вони можуть вдаватися до насильства. Тероризм стає більш привабливим засобом протистояння, якщо ефективність інших є дуже низькою. Крім того, для досягнення власних стратегічних інтересів можуть використовувати терористів також держави. Вони можуть спонсорувати терористичні угруповання, особливо коли їх цілі є схожими

- Проте які б причини не висували дослідники на теоретичному рівні, його підґрунтя має саме економічний характер. Активність терористичних угруповань в першу чергу залежить від фінансування, насамперед від його обсягів та джерел. Саме тому умовою ефективної протидії тероризму є боротьба з його джерелами фінансування.

Найбагатші терористичні організації за версією Forbes

Рейтинг	Терористична організація	Річний дохід (млн дол. США)	Сфери діяльності	Основні джерела доходу
1	Талібан	2500	Афганістан і Пакистан	Податки і збори, незаконний обіг наркотиків і видобуток корисних копалин
2	Ансар Аллах	2000	Ємен	Податки з компаній і корпорацій, нелегальна торгівля нафтою
3	Хезболла	1200	Ліван і Сирія	Фінансова підтримка з Ірану, торгівля наркотиками
4	Аль-Каїда та її філії	600	Глобальна	Податки, незаконна торгівля (торгівля наркотиками, зброєю та людьми)
5	ХАМАС	500	Сектор Газа і Західний берег	Податки та збори, фінансова підтримка з Ірану
6	Робітнича партія Курдистану (РПК)	250	Туреччина, Ірак і Сирія	Незаконна торгівля (торгівля наркотиками, зброєю та людьми)
7	ІДІЛ та його філії	150	Глобальна	Податки, викрадення та незаконна торгівля (торгівля нафтою та старожитностями)
8	Справжня ІРА	70	Великобританії та Ірландії	Нелегальна торгівля тютюном
9	Катаїб Хезболла	50	Ірак і Сирія	Фінансова підтримка з Ірану
10	Палестинський ісламський джихад	35	Сектор Газа і Західний берег	Фінансова підтримка з Ірану

- **Фінансування** - надання (безоплатне і безповоротне або в порядку кредитування), а також збирання з метою надання будь-яких коштів (засобів, активів).
- Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 361-IX від 06.12.2019 р. вказується на:
 - *складових* операціях фінансування – надання або збір (тобто вже будь-яка спроба збору, а не тільки безпосереднє надання);
 - *засобах* фінансування – будь-які активи;
 - *способах* фінансування – прямо чи опосередковано;
 - *меті* фінансування – використання або усвідомлення можливості використання для терористичних цілей, які деталізовано в наведеному законі

Площини розгляду фінансування тероризму

- перша характеризує дане явище через поділ методів на законні та незаконні, через врахування, виявлення, опис всіх фінансових операцій, які здійснюються самими терористами. Враховує також створення відповідних положень правової бази для функціонування державної влади та покарання за злочинну поведінку у цьому відношенні;
- друга описує джерела фінансування, починаючи від самофінансування і до зовнішніх джерел та акцентує увагу на спонсорах тероризму. І заходи в даній площині спрямовані на зменшення коштів на підтримку тероризму та джерел їх отримання.

Види фінансування тероризму

пряме

- безпосередній переказ коштів

непряме

- створення умов або інфраструктури для фінансової підтримки

операційне

- спрямоване на підтримку підготовчих та потенційних атак; стосується фінансування конкретних терористичних актів

організаційне

- охоплює широкий перелік напрямів для залучення коштів; стосується фінансування терористичних угруповань у цілому, а не конкретних операцій

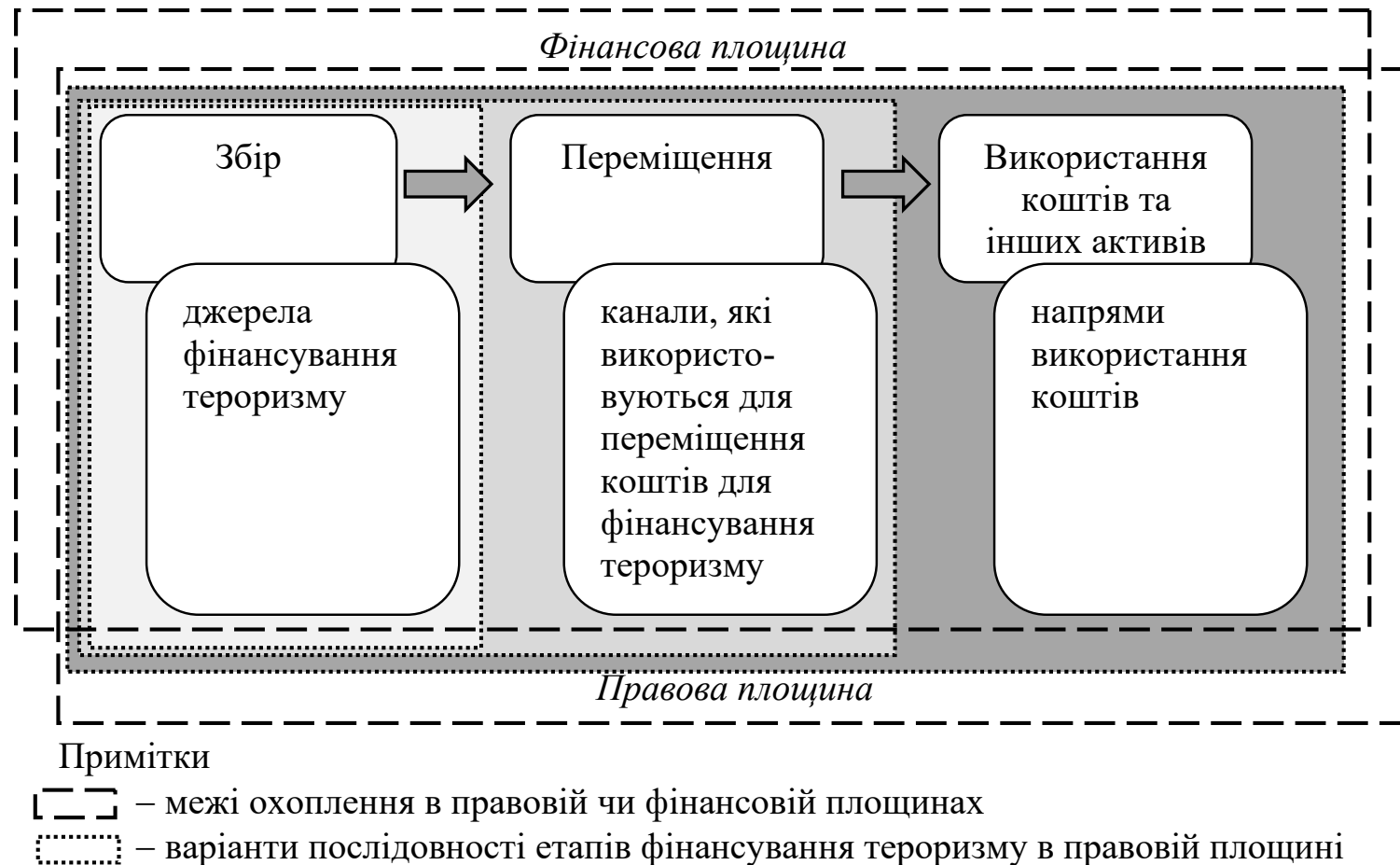
Приклади джерел фінансування для окремих терористичних актів, здійснені терористами-одинками або невеликими терористичними осередками

Терористичний акт	Джерела фінансування
Теракти в редакції «Шарлі Ебдо» і магазині кошерних продуктів (2015, Франція)	– 6000 євро, отримані в якості споживчого кредиту за підробленими документами, які потім були переведені в готівку; – доходи від продажу вживаного автомобіля за кордоном; – перекази готівки, пов'язані зі збутом контрафактної продукції
Вибух в центрі Ліона (2019, Франція)	– оплата за послуги навчання в сфері ІТ онлайн через приватну платформу репетиторства
Вибух на Манчестер Арені (2017, Великобританія)	– частину студентської позики для підтримки операційної діяльності; – державні виплати, які виплачувалися на банківський рахунок родички у Великобританії, до якого був доступ

Витрати на організацію та проведення окремих терористичних актів

Рік	Місце терористичного акту	Витрати на організацію, дол. США	Наслідки терористичного акту
2001	Північна та південна вежі комплексу Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку (США)	500000	Загинуло 2996 осіб, понад 6000 осіб отримали поранення
2005	Транспортна система (метро, автобус) Лондона (Великобританія)	14000	Загинуло 52 особи, 4 терористи-смертники, 700 осіб отримали поранення
2013	Теракт на пекінській площі Тяньаньмень (КНР)	6500	Загинуло 2 людини, 3 терористів, постраждало близько 40 перехожих

Етапи фінансування тероризму

Етапи фінансування тероризму

- **Етап збору** передбачає залучення коштів, призначених для терористичних угруповань. Способи фінансування тероризму можуть бути різноманітними, а найбільш типовими є прямі пожертви окремих осіб, установ, організацій; злочинна діяльність; використання благодійних та некомерційних організацій.
- На **етапі переміщення** визначається механізм переміщення цінностей, які можуть включати традиційний банківський сектор, різноманітні підприємства сфери послуг, контрабанду готівки, перерахунки між криптовалютними гаманцями тощо.

Джерела та канали фінансування тероризму

- Джерела фінансування та канали фінансування є двома різними аспектами фінансування, які можуть мати різний вплив на бізнес, економіку та суспільство загалом.
- Навіть у звіті FATF «Керівництво з оцінки ризиків фінансування тероризму» (2019) відсутній єдиний підхід до джерел та каналів фінансування тероризму. Вказується, що джерела та канали фінансування можуть бути різними для різних терористів. Так, вартість і джерела фінансування іноземних бойовиків-терористів можуть відрізнятися від джерел, які використовуються для фінансування великих терористичних угруповань.
- **Джерела фінансування** - це місця або джерела, з яких отримуються гроші або інші ресурси для використання в конкретних цілях.
- **Канали фінансування** - це шляхи або методи, якими фінансові ресурси переміщаються від джерела до кінцевого отримувача.

Основні канали фінансування тероризму

– із залученням фінансових інститутів (банки, біржі, інвестиційні фонди тощо);

– за допомогою фінансової допомоги від третіх держав чи терористичних угруповань цих держав;

– через легалізацію незаконних доходів (продаж зброї, заборонених речовин) або відмивання грошей через легальні установи (благодійні фонди);

– шляхом контрабанди готівки та інших цінних товарів;

– шляхом передачі віртуальних активів

Шляхи здійснення фінансування тероризму

добровільна передача
власних готівкових коштів
фізичними особами
представникам
терористичних та/або
сепаратистських організацій;

перерахування грошових
коштів на карткові рахунки
членів терористичних
угруповань;

несанкціоноване списання
грошових коштів із рахунків
юридичних осіб;

матеріальне забезпечення
терористичних угруповань
особами, використовуючи
своє службове становище;

вимагання фінансової
допомоги у суб'єктів
господарської діяльності
особами, використовуючи
своє службове становище;

використання фіктивних
фінансових структур для
отримання готівкових коштів;

вчинення грабежів, розбоїв,
викрадення людей з метою
отримання грошових коштів;

збір коштів у соціальних
мережах під виглядом
благодійної допомоги групою
фізичних осіб;

перерахування грошових
коштів за допомогою
електронних платіжних
систем на адресу підставних
осіб

Етапи фінансування тероризму

- Останнім етапом фінансування тероризму є **використання коштів**, напрями якого можуть передбачати:
 - використання для терористичних угруповань (оплати зброї, матеріалів, обладнання, накладні витрати, засоби масової інформації та обміну повідомленнями, навчання та заробітна плата);
 - забезпечення локації (оренда або придбання прихованих сховищ, таємних місць для планування і виконання актів);
 - оплату іноземних бійців, їх територіальне переміщення, покриття витрат на оформлення паспорта та візи;
 - оплату повсякденних витрат, які складно ідентифікувати як пов'язані з тероризмом.
-

Наслідки тероризму

- кількість загиблих та поранених;
- матеріальні втрати;
- політична сфера та сфера міжнародних відносин (розробка та прийняття нових законодавчих актів, а також в застосуванні міжнародних санкцій);
- соціальна сфера

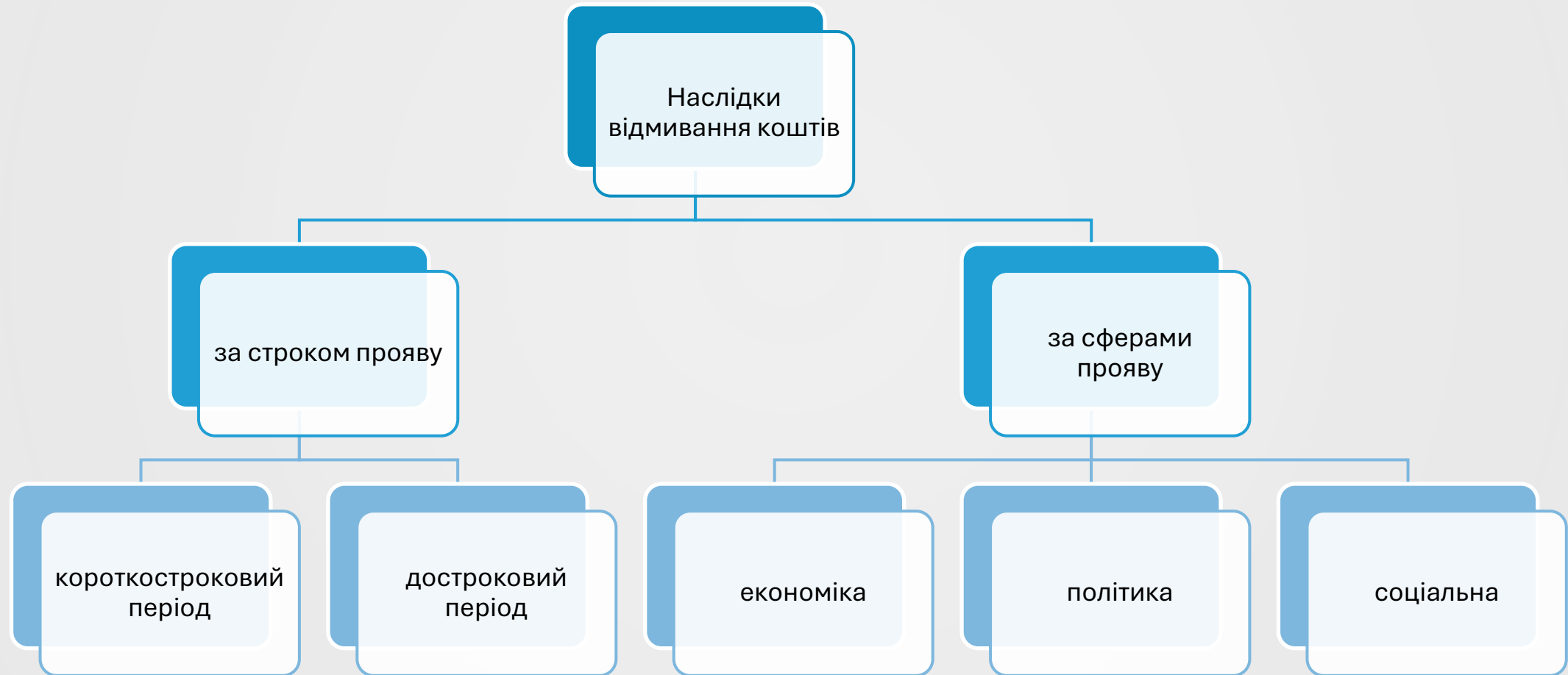
Наслідки тероризму

Проблеми оцінки наслідків тероризму:

- враховуються тільки ті терористичні події, які фігурують в офіційній статистиці та розкриті в засобах масової інформації;
- оцінюючи економічний вплив тероризму враховують, насамперед, прямі витрати від терористичних дій (зокрема людські втрати та травмування населення, знищення майна) та втрати ВВП внаслідок терористичних дій;
- є втрати, які стають відомими лише з плином часу;
- глибокі психологічні наслідки людям.

Наслідки за Методикою національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму

Для економічної сфери в короткостроковій перспективі: спотворення споживання і заощадження; спотворення інвестицій; штучне зростання цін; недобросовісна конкуренція; зміни в імпорті та експорті; зміни у виробництві, доходах і зайнятості; зменшення доходів державного сектору; зміни попиту на гроші, валютних курсів та відсоткових ставок; зростання волатильності відсоткових ставок та валютних курсів; краща доступність кредитів; більший притік капіталу.

В економічній сфері в довгостроковій перспективі: загрози приватизаційним процесам; зміни у прямих іноземних інвестиціях; ризики для безпеки фінансового сектору, ліквідності; прибутки фінансового сектору; забруднення нелегальним бізнесом легального; зростання корупції і хабарництва; негативний / позитивний вплив на темпи зростання.

Наслідки в умовах воєнного стану

НАСЛІДКИ	ХАРАКТЕРИСТИКА	ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Погіршення стабільності фінансових установ та фінансової системи в цілому	Залучення фінансових установ до відмивання грошей може викликати зниження їх репутації, а великі суми, які опинилися під дією військових ризиків, які ще на перебувають в постійному обігу, можуть бути вилучені в початку 2022 р. були віднесені до категорії форс-будь-який момент, що може призвести навіть до їх мажорних банкрутства	В умовах воєнного стану фінансова система України
Зміни в експорті та імпорті, курсах валют	Схеми щодо відмивання коштів часто пов'язані із здійсненням експортно-імпортних операцій, зокрема імпортується в умовах воєнного стану, наслідки дороговартісних предметів розкоші. Такий імпорт не носитимуть інший характер. І більший вплив на тільки не генерує внутрішньої економічної активності, а структуру експорту-імпорту буде здійснювати саме й може спричиняти зниження внутрішніх цін. Іллегальні воєнний стан, а схеми відмивання коштів притоки / відтоки капіталу з економіки можуть суттєво підлаштовуватимуть під зміни структури в зовнішньому впливати на кількість грошей в обігу і відповідно на ціну секторі економіки. Застосування державою національної грошової одиниці, її валютний курс	Враховуючи зміну пріоритетності товарів, що інструментарію для підтримки валютного курсу призводить до змін в схемах відмивання
Деформація споживання	Відмивання грошей пов'язане з купівлею таких активів, як нерухомість, ювелірні вироби, витвори мистецтва та багато інших предметів розкоші, що дозволяє приховати та очистити перші сліди без сумнівів. Це безпосередньо впливає на деформацію споживача	Не має таких сильних наслідків, оскільки ведення воєнного стану вже саме по собі призводить до деформації споживання

Наслідки в умовах воєнного стану

НАСЛІДКИ	ХАРАКТЕРИСТИКА	ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Вплив на податкові надходження та підвищення можливості бюджетного дефіциту	Надходження від податків займають найбільшу частку в державних доходах. Якщо вони будуть низькими, то ймовірність того, що державні доходи не відповідатимуть державним видаткам, зростатиме. Бюджетний дефіцит є однією з основних причин економічних ускладнень в багатьох країнах, а його подолання є важливим завданням більшості стабілізаційних програм. Доходи, отримані від нелегальної діяльності, є тими доходами, що не оподатковують, а в подальшому відмивають	В умовах воєнного стану розширюється та уточнюється перелік видатків бюджету. Зростання сум недоотримання надходжень до бюджету внаслідок відмивання коштів, враховуючи появу додаткових видатків у зв'язку з веденням воєнного стану примушує державу звертатись до зовнішніх запозичень
Штучне зростання цін	Особи, які здійснюють відмивання коштів, готові заплатити за свої покупки більше, ніж їх реальна вартість, що призводить до порушення рівноваги ціни шляхом штучного підвищення цін. Вони можуть заплатити набагато більше, ніж справжня вартість майна, що викликає штучне зростання цін, що робить його недоступним для чесних покупців	Порушення логістичних маршрутів під час воєнного стану, збільшення часу на доставку товарів вже сприяє зростанню цін
Вплив на темпи зростання економіки країни	Негативний вплив на економічне зростання країни при відмиванні коштів пов'язаний з тим, що відбувається перерозподіл коштів з ефективної діяльності в небезпечні її види. Якщо ж обрана сфера для тих, хто займається відмиванням коштів, перестає бути привабливою, то вони її залишають, а такий різкий вихід призведе до серйозних економічних коливань	Довгостроковий вплив підвищення витрат на армію негативно відображається на темпах економічного зростання, оскільки ресурси вилучаються з продуктивних галузей економіки та спрямовуються в менш продуктивні. Економіка в умовах воєнного стану зазнає значних збитків, важливим завданням є збереження макроекономічної стабільності, на яку відмивання коштів впливає негативно